

Základní škola Borovany

Petra z Lindy 13

37312 Borovany

Strategie předcházení užívání návykových látek

Strategie předcházení užívání návykových látek je otevřený dokument, který bude nadále ověřován, upravován a doplňován.

ředitel školy: Mgr. Luboš Laczko

školní metodik prevence: Mgr. Jan Ťupa

Realizace preventivních aktivit v rámci školy

Vhodný přístup

V případě využívání externích poskytovatelů programů primární prevence preventivních programů spolupracovat s těmi, kteří obdrželi certifikát odborné způsobilosti

- Adekvátnost programů a intervencí věku, potřebám a mentálním schopnostem dítěte
- Podpora sebedůvěry, vlastní aktivity a různorodých zájmů
- Kontinuální proces
- Zaměření na změnu postojů a chování
- Živé interaktivní učení, podpora zájmu a zvědavosti vhodnými zábavnými metodami
- Využívání vhodných vzorů chování u druhých lidí, pokud možno z blízkého okolí dítěte
- Otevřená hodnotově orientovaná diskuse
- Zapojení do života místní komunity
- Realizaci programů navrhuji a řídí kvalifikovaní interdisciplinárně orientovaní odborníci (metodici prevence)

Nevhodný přístup

Amatérismus (např. nepřipravení koncoví realizátoři prevence) a samozvaní experti na prevenci

Překračování kompetencí a odborného působení (např. příslušník Policie ČR se věnuje tématům zdravotních rizik užívání návykových látek nebo naopak lékař hovoří o legislativních aspektech v souvislosti s návykovými látkami)

Přístupy založené na odstrašování, triviální přístupy: „Prostě řekni ne“

Jednorázové neinteraktivní akce, multimediální akce, divadelní a jiná kulturní představení bez návaznosti

Zaměření pouze na poznatky

Přednášková forma

Neosobnost, formalismus, využívání atrakcí – bývalých uživatelů návykových látek na ZŠ nebo aktuálních uživatelů, stavění na „hvězdách“ showbyznysu

Příznaky užívání návykových látek – jak to poznám?

Užívání drog je obvykle doprovázeno varovnými příznaky a hraje v něm roli celá řada faktorů a jejich kombinace. Ovšem je nutno mít na paměti, že i když se u dítěte některý z varovných příznaků objeví, nemusí se vždy jednat o užívání drog. Někdy mohou být tyto projevy součástí puberty, někdy mohou mít i jiný důvod (např. úmrtí v rodině). Proto je nezbytné nespoléhat se pouze na tento přehled, ale zjistit rozhovorem s dospívajícím, co za těmito projevy stojí, případně se lze obrátit na třídního učitele, školního psychologa nebo jiného odborníka se žádostí o citlivé posouzení a jejich názor.

Užívání návykových látek u dospívajících je doprovázeno **příznaky, které nás mohou včas varovat** (UNODC, 2004; NIDA, 2014):

Náhlá změna osobnosti – z tichého studenta se náhle stává hlučný a otravný student. Změna může být postupná a zjevná pouze při reflexi. Může to být samozřejmě i naopak.

- Změny nálady – změna z dobré na špatnou a zpět, zdánlivě bez důvodu, s výbuchy vyvolanými zdánlivě nepodstatnými událostmi, zhoršující se vztahy s rodinnými příslušníky a přáteli.
- Změny ve fyzickém vzhledu nebo pohodě – změny v hmotnosti, spánku a obecném zdraví mohou být náhlé nebo postupné; mohou zahrnovat setřelou řeč, pomalost, zřetelné nebo rozšířené zornice, mluvení, euforii, nevolnost a zvracení, nedbalost v péči o sebe, změny ve stravovacích návycích nebo spánku.
- Změna výkonu ve škole – znatelné zhoršení výkonu (zvláště když byl student do té doby pilný/á), záškoláctví, zmeškané hodiny, ztráta zájmu o oblíbené aktivity.
- Zvýšená utajená komunikace s ostatními – často se to projevuje jako tajné telefonní hovory; některé z nich mohou být ovšem pouze typickým chováním dospívajících.
- Zvýšená potřeba peněz – nákup léků nebo návykových látek stojí peníze a tím větší je potřeba peněz. Peníze však nejsou jedinou převáděnou komoditou mezi mladými lidmi; mohou to být různé věci osobní potřeby, oblečení, elektronika; výměnou za finance nebo návykové látky mohou být poskytovány také sexuální služby.

Učitelům může pomoci intuice – může dospělému zprostředkovat varovné signály, že se se studentem něco děje, za předpokladu, že studenta zná delší dobu (např. třídní učitel). Nemusí se jednat o konkrétní nebo jasně verbalizovaný pocit, že je něco špatně, ale je dobré se začít zajímat a být vnímavější k případným dalším projevům.

Je třeba mít na paměti, že existuje řada dalších důvodů pro výše popsané chování, které je třeba vzít v úvahu v souvislosti s celkovou životní situací člověka.

Přístup k žákovi s podezřením na užívání návykových látek

Hlavním smyslem práce se žákem, u kterého máme podezření nebo již víme, že užívá návykové látky, je nabídnout „pomocnou ruku“. V přístupu k lidem, kteří užívají návykové látky, je vhodné sledovat několik základních principů, které mají zajistit důvěrnost (UNODC, 2004, s. 79):

Koncentrace na vztah a empatii – užívání návykových látek je citlivým tématem a tématem, o němž se mladí lidé často zdráhají mluvit. Očekávají, že se dospělí budou snažit přesvědčit je, aby užívání zastavili, budou je kritizovat nebo trestat za jejich chování. Je důležité nastavení vztahu založeného na vzájemném porozumění a vyjádření porozumění.

Respekt bez tolerance k užívání návykových látek – je dobré vyvarovat se snahy přinutit žáka měnit své chování, protože to povede jen k rezistenci na straně žáka. Odsouzení takového chování je také kontraproduktivní. Místo toho by měl být student/ka vnímán jako někdo, kdo má určité důvody pro své rozhodnutí založené na tom, jak vidí svět. Je dobré nasměrovat úsilí tak, abychom pochopili a pomohli studentovi/studentce vyrovnat se s důsledky jeho rozhodnutí.

Pomoc (poradenství) by měla být oddělena od výuky – pokud to jde, jeden pedagog by neměl vystupovat zároveň v roli vyučujícího a toho, kdo nabízí pomoc. Je-li to možné, měly by být tyto role odděleny, aby se zvýšila efektivita v obou oblastech.

Vytvoření bezpečného prostředí přispívá k otevřenosti a důvěře. Tam, kde nelze zaručit plnou důvěrnost, by měli zaměstnanci školy o těchto limitech se žákem mluvit. Nelze podlamovat důvěru žáka tím, že budeme slibovat něco, co není možné (např. „co řeknu, zůstane jen mezi námi“ – když víme, že to tak nebude).

Znát své silné stránky a omezení – je důležité nejdříve zvážit úroveň vlastních znalostí a dovedností, ale i časových možností. Učitelé by měli být v případě potřeby připraveni odkazovat na odbornou pomoc (školní psycholog, školní metodik prevence, oblastní metodik prevence atd.).

Povzbuzení studenta k přijímání odborné pomoci – v případě potřeby je vhodné odkazovat na profesní pomoc. Ve skutečnosti je ovšem obtížné někoho přesvědčit, aby vyhledal pomoc. Bez toho, aby žák sám chtěl změnu, změna nebude možná nebo bude jen velmi obtížná. Proto mohou učitelé, rodiče a další využít následující strategie, aby povzbudili osobu k vyhledání pomoci.

Pedagog může navštívit poradce ještě předtím, než doporučí studentovi pomoc. To umožní učiteli popsat své zkušenosti s poradcem a poradenstvím mladému člověku a dát mu představu o tom, co očekávat, což snižuje strach z neznámého. Učitel může dále nabídnout vzájemnou podporu, např. nabídnout účast na poradenství s mladým člověkem, žáka informovat o možných přínosech návštěvy poradce. Poradenství může pomoci studentovi ujasnit si své životní cíle a priority, zvláště pokud se cítí, že ztrácí kontrolu nad svým užíváním.

Jak se ptát na užívání návykových látek (NIAAA, 2015):

Stačí položit dvě orientační otázky:

První stupeň: „Máš nějaké kamarády, kteří v uplynulém roce užívali návykové látky (typ NL)?“; „A co ty – měl jsi někdy nějakou drogu (typ NL)?“ (jakékoli užití je problém).

Druhý stupeň: „Máš nějaké kamarády, kteří v uplynulém roce užívali návykové látky (typ NL)?“; „A co ty – v uplynulém roce, kolikrát jsi měl návykovou látku?“

Možnosti a limity pedagoga – školy a školského zařízení

Jednoznačně vytvořené programy vzdělávání (kuchařky) jsou často žádány, ale sebelepší manuál není schopen postihnout chování dětí a mládeže ve všech vývojových a osobnostních specifikách s ohledem na jejich individuální potřeby a sociální kontext. Limitem realizace efektivní prevence může být sama škola, a to v případě, že do preventivního působení není zapojená celá škola, pedagogický sbor není s preventivními aktivitami identifikován, čímž dochází ke ztrátě zájmu pedagogů o prevenci a jejím smyslu, nebo pokud se škola potýká s nedostatkem finančních prostředků věnovaných prevenci aj. Rizikem u pedagogů bývá dále to, že mají vysoká očekávání, doufají, že se v hodinách preventivního programu vyřeší všechny problémy nebo také nepovažují zlepšení sociálních dovedností žáků a interaktivní programy v malých skupinách, které využívají velké spektrum pedagogických a psychosociálních metod, za tak důležité, jako např. formální znalosti. Dalším problémem je to, že výsledky nelze měřit po krátké době, ale vyžadují dlouhodobé sledování a vyhodnocení. Z tohoto důvodu je efektivita primární prevence v krátkodobém horizontu obtížně prokazatelná. Vlastní podpora pedagoga spočívá v umožnění absolvovat sebezorgové programy zaměřené na osobnost, programy prevence vyhoření a poskytovat prostor pro další celoživotní vzdělávání. Pedagog, zejména školní metodik prevence, by měl získávat objektivní aktualizované informace z oblasti adiktologie, měl by pochopit myšlení a chování dětí a adolescentů a měl by znát mýty a klišé o návykových látkách a jejich uživatelích. Měl by být schopen senzitivně vnímat kulturní a sociální odlišnosti a měl by umět motivovat rodinu i obec ke spolupráci se školou.

V rámci koncepce školního preventivního programu, s návazností na školní vzdělávací program by měla škola využít i průřezová témata. Pokud škola využije možnost spolupráce s externími organizacemi nabízejícím ucelené preventivní programy, i tam by měly programy navazovat na současná témata ve školním vzdělávacím programu.

Kdy, koho a v jakém případě vyrozumět (rodiče, PPP, OSPOD, Policii ČR atd.).

Veškeré postupy a opatření by měla mít škola zapracovány ve školním řádu a rozpracovány v dalších materiálech. Opatření, která škola zapracuje do školního řádu a uplatňuje jejich realizaci, musejí být prioritně v souladu s Úmluvou o právech dítěte, ale také se všemi zákony platnými v ČR.

Doporučené postupy pro školy a školská zařízení:

- (1) Vytvořit podmínky pro předcházení výskytu případů užívání návykových látek v prostorách školy v době školního vyučování, včetně všech školních akcí i mimoškolní činnosti.
- (2) Zajistit ochranu zdraví žáků před škodlivými účinky návykových látek v prostorách školy v době školního vyučování, včetně veškerých školních akcí.
- (3) Školním řádem školy a vnitřním řádem školského zařízení (dále jen „školní řád“) jasně vymezit zákaz užívání návykových látek ve škole, jejich vnášení do školy.
- (4) Poskytovat žákům a zákonným zástupcům nezletilých žáků nezbytné relevantní informace.
- (5) Poskytovat žákům věcné a pravdivé informace o návykových látkách formou, která je přiměřená jejich rozumovému a osobnostnímu vývoji.
- (6) Působit preventivně na žáky v oblasti užívání návykových látek.
- (7) Do veškerých poučení o ochraně zdraví zakotvit informace o rizicích užívání návykových látek a zákazu jejich užívání při všech činnostech souvisejících se školními aktivitami.
- (8) Poskytovat žákům, kteří mají s užíváním návykových látek problémy, jakož i zákonným zástupcům nezletilých žáků, informace o pomáhajících institucích a možnostech řešení situace.
- (9) Při řešení případů souvisejících s užíváním návykových látek, jejich vnášením nebo distribucí je třeba spolupracovat s dalšími zainteresovanými institucemi a orgány – externími subjekty realizujícími primárně preventivní programy, školskými poradenskými zařízeními, Policií ČR, orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) apod.
- (10) V případě externích subjektů realizujících preventivní programy ve školách a školských zařízeních preferovat programy, jejichž odborná způsobilost byla ověřena nebo certifikována a efektivita programů je vyhodnocována.
- (11) V případech, které stanoví zákonné předpisy, plnit ohlašovací povinnost směrem k orgánům činným v trestním řízení, orgánům sociálně-právní ochrany obce s rozšířenou působností a zákonným zástupcům nezletilého žáka.

Konzumace NL ve škole

Zde je nutné si uvědomit, že tento postup se vztahuje nejen na nelegální návykové látky, ale rovněž na alkohol a v určité omezené míře i na tabák.

- (1) V případě, kdy je žák přistižen při konzumaci NL v prostorách školy a školského zařízení nebo v době školního vyučování či v rámci akcí pořádaných školou, je primárně nutné mu v další konzumaci zabránit.
- (2) Návykovou látku je třeba žákovi odebrat za přítomnosti další osoby. K takovému účelu poslouží obálka – žák vloží NL za přítomnosti svědka do obálky, obálku pedagogický pracovník zalepí a svým podpisem přes přelep, podpisem svědka a žáka zajistí objektivitu úkonu. Podle zdravotního stavu žáka případně ihned informuje rychlou záchrannou službu. V případě, že není nutné volat rychlou záchrannou službu, sepíše o události stručný záznam s vyjádřením žáka, a to za přítomnosti svědka, a bezodkladně informuje vedení školy. Tento záznam předá k založení školnímu metodikovi prevence do jeho agendy.
- (3) V případě, kdy je žák pod vlivem NL do té míry, že je ohrožen na zdraví a životě, zajistí škola nezbytnou předlékařskou první pomoc a volá rychlou záchrannou službu a Policii ČR, pokud ji nevolala již dříve.
- (4) Jestliže akutní nebezpečí nehrozí, postupuje pedagogický pracovník vyrozuměním zákonných zástupců.
- (5) S ohledem na to, že po požití NL není žák způsobilý pobytu ve škole a účasti na vzdělávacím procesu, je nezbytně nutné, aby si jej převzali zákonní zástupci; pokud si jej nemohou zákonní zástupci převzít, může tak po jejich souhlasu učinit osoba blízká. V případě, že zákonné zástupce nelze sehnat nebo si odmítnou pro žáka přijet, je nutné požádat o součinnost Policii ČR a OSPOD.
- (6) Zákonnému zástupci ohlásí škola skutečnost, že nezletilý žák konzumoval NL ve škole i v případě, kdy je žák schopen výuky a dbát pokynů pracovníků školy. Zákonný zástupce má právo se písemně vyjádřit k této skutečnosti a postupu školy.
- (7) Současně škola za podmínek stanovených v § 6 zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, splní oznamovací povinnost k orgánu sociálně-právní ochrany dítěte. Oznamovacím místem je příslušný odbor obce s rozšířenou působností podle místa bydliště dítěte.
- (8) Školní metodik prevence poskytne žákovi a jeho zákonným zástupcům základní informace o možnostech odborné pomoci při řešení takové situace.
- (9) Z konzumace NL ve škole je třeba vyvodit opatření stanovené školním řádem. Je ovšem nutné rozlišovat distributora od uživatele. Uživatel je rizikový sobě a podle typu užití NL může být nebezpečný i okolí, ale jeho jednání z právního hlediska není významně škodlivé (z právního hlediska se zpravidla jedná o přestupkové jednání, na nějž se nevztahuje oznamovací povinnost); distributor se vždy dopouští jednání, které má znaky trestného činu. V případě distribuce je stanovena oznamovací povinnost.
- (10) Prokázané navádění jiných žáků k užívání NL je považováno rovněž za velmi rizikové a může naplňovat podezření z trestného činu. Nevztahuje se na něj ale oznamovací povinnost podle trestního zákoníku.
- (11) Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, ve znění pozdějších předpisů, upravuje problematiku testování při důvodném podezření na ovlivnění návykovou látkou, ale je nutné si uvědomit, že testování dětí a studentů pedagogickými pracovníky je v podstatě nemožné. Aby mohl pedagogický pracovník podezřelého žáka testovat, musel by být uveden v tomto zákoně jako subjekt, který je oprávněn vyzvat anebo provést orientační vyšetření, a to není. Oprávnění k takovému testování mají pouze speciální subjekty, kterým toto právo ukládá zákon – příslušník Policie České republiky, příslušník Vojenské policie, příslušník nebo občanský zaměstnanec Vězeňské služby, strážník obecní policie nebo osoba pověřená kontrolou podle jiného právního předpisu (podrobněji viz Šejvl, 2018).

Distribuce NL ve škole

Distribuce NL je v České republice považována za protiprávní jednání splňující znaky trestného činu. Množství, které žák distribuuje, není nijak rozhodující. Jestliže má pracovník školy důvodné podezření, že ve škole došlo k distribuci NL, musí škola o této skutečnosti vždy vyrozumět místně příslušné oddělení Policie ČR, protože se jedná o podezření ze spáchání trestného činu a je zde z hlediska trestního zákoníku povinnost takové jednání přerušit. Vzhledem k tomu, že pedagogický pracovník nemůže takovou látku vyhodit nebo jinak znehodnotit, nezbyvá mu nic jiného než kontaktovat Policii ČR.

Přechovávání NL ve škole

Přechovávání NL je vždy protiprávním jednáním. Podle množství, které u sebe žák v danou chvíli má, je toto protiprávní jednání blíže specifikováno buď jako přestupek, nebo v případě množství většího než malého jako trestný čin (provinění v případě nezletilého žáka). Toto množství nemusí mít žádný vliv na kázeňský postih, který je stanovený školním řádem. Pedagogický pracovník nehodnotí, o jaký typ porušení zákona se jedná a zda se žák dopustil přestupku, nebo trestného činu. Protiprávnost jednání kvalifikuje policejní orgán. V případě podezření, že žák u sebe přechovává NL, je nutné tuto látku zajistit a předat ji policii. Pedagogický pracovník nesmí a není oprávněn takovou látku zlikvidovat nebo předat zákonným zástupcům. Pokud by tak postupoval, dopustil by se protiprávního jednání. Jestliže se tohoto jednání dopustila osoba mladší 18 let nebo bylo namířeno proti osobě mladší 18 let, vyrozumí škola také zákonného zástupce a orgán sociálně-právní ochrany dětí v obci s rozšířenou působností. Pokud v rámci tohoto podezření zajistí pracovníci školy nějakou látku, postupují způsobem popsaným níže.

Nález NL ve škole

A. V případě, kdy pracovníci školy naleznou v prostorách školy látku, kterou považují za NL, postupují takto:

(1) Látku nepodrobují žádnému testu ke zjištění její chemické struktury, neochutnávají ji, nepřesypají, nečichají k ní.

(2) O nález ihned uvědomí vedení školy a Policii ČR. Zajištění látky provádí policie, pokud nehrozí zničení nebo ztráta látky. Pedagogický pracovník následně o nález zpracuje písemný záznam.

(3) V případě časové překážky na straně policie se z praktických důvodů doporučuje za přítomnosti dalšího pracovníka školy s použitím gumových/latexových rukavic vložit látku do obálky, napsat datum, čas a místo nález, obálku přelepit, přelep opatřit razítkem školy a podpisem pedagogického pracovníka a uschovat do školního trezoru, zajištěnou látku následně předat Policii ČR.

B. V případě, kdy pracovníci školy zadrží u některého žáka látku, kterou považují za NL, postupují takto:

(1) Zabavenou látku nepodrobují žádnému testu ke zjištění její chemické struktury.

(2) O nález ihned uvědomí vedení školy, zákonného zástupce a Policii ČR.

(3) O nález sepíší stručný záznam s vyjádřením žáka, u kterého byla látka nalezena, datum, místo a čas nález a jméno žáka. Zápis podepíše i žák, u kterého byla látka nalezena

(nebo který látku odevzdal). V případě, že žák zápis odmítne podepsat, uvede pracovník tuto skutečnost do zápisu. Zápisu a rozhovoru se žákem je přítomen ředitel školy nebo jeho zástupce.

(4) V případě, že je látka nalezena u žáka, který se jí intoxikoval, předají látku zajištěnou výše uvedeným postupem přivolanému lékaři, který se dostaví v případě, že to vyžaduje zdravotní stav žáka. Může to usnadnit léčbu, neboť u řady NL jsou známy protilátky, které odstraní nebo zmírní akutní účinek NL. Další postup nutný k identifikaci látky pak zajistí Policie ČR.

C. V případě, kdy mají pracovníci školy důvodné podezření, že některý ze žáků má NL u sebe, postupují takto:

(1) Jedná se o důvodné podezření z protiprávního jednání. Může se jednat o podezření ze spáchání trestného činu, resp. provinění v případě nezletilých osob, nebo přestupku, a proto řešení této situace spadá do kompetence Policie ČR. Není zde sice oznamovací povinnost, ale pouze Policie ČR může provést prohlídku žáka a po příslušných expertizách nechat NL zničit v souladu s právními předpisy.

(2) Pracovníci bezodkladně vyrozumějí Policii ČR, zkonzultují s ní další postup a informují zákonného zástupce nezletilého žáka.

(3) Žáka je nutné mít do příjezdu policie izolovaného od ostatních žáků, ale zásadně pod dohledem. U žáka v žádném případě neprovádějí osobní prohlídku nebo prohlídku jeho věcí.

Citováno z:

GABRHELÍK, Roman; ORLÍKOVÁ, Barbora a ŠEJVL, Jaroslav. *Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept*. Online. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>. [cit. 2025-11-27].